

บทบาทพระมหากัสสปเถระในการประกาศพระพุทธศาสนา

The Significant Roles on Buddhism Propagation of Phramahakasapa Thera

พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์)
Phrakhrupimonphammaphan (Manop Palaphan)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโอส
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.
E-mail: mpalaphan@gmail.com

Received December 10, 2024; Revised January 31, 2025; Accepted February 11, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการมุ่งวิเคราะห์บทบาทสำคัญของพระมหากัสสปเถระด้านการประกาศพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญต่อการก่อรูปของพระพุทธศาสนา หากขาดพระมหากัสสปเถระอาจจะไม่เกิดขึ้นและมีอายุยาวกระทั่งถึงปัจจุบัน ท่านได้ทำหน้าที่เป็นประธานปรารภการทำปฐมสังคายนาเป็นครั้งแรก ได้คัดเลือกพระผู้ทำสังคายนา วางกรอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การถามตอบปัญหาธรรมะ นอกจากนั้นตัวท่านเองได้ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของภิกษุรุ่นหลัง ท่านใช้ดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสมณวิสัยโดยการถือธุดงค์ 13 ข้อตลอดชีวิตเป็นแบบอย่างจนได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเอตทัคคะผู้เลิศด้านการถือธุดงค์ 13 มีการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นต้น ซึ่งการปฏิบัติตนนี้ทำให้ท่านมีบริวารจำนวนมาก ส่งผลให้การประกาศพระศาสนาหลักปักฐานและขยายไปทั่วอินเดีย โดยเฉพาะการทำสังคายนาพระธรรมวินัยที่ท่านเป็นประธาน ถือได้ว่าเป็นประโยชน์แก่หมู่ชนเป็นอันมาก ต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง พระมหากัสสปเถระมีภาวะความเป็นผู้นำสูง อบรมสั่งสอนประชาชนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา มีความชำนาญเฉพาะด้านธุดงค์ มีส่วนช่วยประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองจนถึงทุกวันนี้

คำสำคัญ: พระมหากัสสปเถระ; การประกาศพระพุทธศาสนา; ธุดงค์ 13

Abstract

This academic article highlights the significant role of Phramahakasapa Thera regarding his Buddhism propagation which was turning point of the Buddhism forming, without him the Buddhism will never occur and lasted up to the present. He presided as chief for the First Buddhist Council selected noble Bhikkhus for Dhamma Vinaya citation, set the framework for spreading Buddhism, and engaged in question-and-answer sessions on Dhamma. Additionally, he himself set an example for future monks by leading a life appropriate to the monastic discipline, strictly adhering to the 13 ascetic practices (Dhutanga) throughout his life. He was so exemplary that the Buddha praised him as the excellent one in observing the 13 Dhutanga practices, such as living in the forest and alms giving, etc. His conduct attracted many followers, which helped establish and expand the Buddhism across India. Particularly, his leadership in the Buddhist council on the

Vinaya or monastic discipline proved highly beneficial to the community and immensely significant to Buddhism. Phramahakasapa Thera exhibited high leadership qualities, educating and guiding people to embrace Buddhism, excelling in ascetic practices, and significantly contributing to the flourishing of Buddhism up to the present day.

Keywords: Phramahakasapa Thera; Buddhism Propagation; 13 Dhutanga Practices

บทนำ

ในการประกาศพระพุทธศาสนาให้มั่นคงแพร่หลายนั้นจำต้องอาศัยพระสาวกเป็นกำลังช่วยเผยแผ่ และพระสาวกจำเป็นต้องศึกษาในหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งเป็นกิจเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เพื่อให้บรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง การบรรลุผลในยุคนั้น ๆ ของพระสาวกเกิดจากการฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แล้วพระองค์ก็ส่งสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนาด้วยพระดำรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากนั้นการประกาศพระพุทธศาสนาก็แพร่หลายไปทั่วสารทิศ คนจำนวนมากหันมานับถือพระพุทธศาสนาจากการที่มีบุคคลมาหันมานับถือพระพุทธศาสนาในครั้งนี้ ซึ่งมีทั้งที่เป็นนักบวชและมีชีวกบวช จากนั้น จึงมีการตั้งเป็นพุทธบริษัท 4 คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งเป็นองค์สำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาจนปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะพระสงฆ์สาวกที่เป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประกาศพระศาสนา

พระมหากัสสปเถระเป็นพระสาวกรูปหนึ่งในบรรดาสาวกที่มีบทบาทสำคัญในการประกาศพระศาสนา เช่น พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งมีบทบาทในการสนทนาธรรม แสดงธรรม โต้ตอบธรรมะ แก่ภิกษุผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมร่วมกัน แก่ภิกษุณีอุบาสก อุบาสิกาผู้ถวายการอุปถัมภ์ด้วยวาจาอันไพเราะ ทำให้เกิดความซาบซึ้งในพุทธธรรม และมีความเข้าใจในพุทธธรรมอย่างถูกต้อง และเกิดความเลื่อมใสในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยความสงสัยเกี่ยวกับหลักคำสอน ท่านจะแก้ข้อสงสัยของบุคคลเหล่านั้นให้กระจ่างชัด ทำความเข้าใจที่ยากให้ง่าย โดยเฉพาะท่านเป็นผู้นำในด้านสันโดษ เป็นแบบอย่างแห่งการดำรงอยู่แห่งภิกษุทั้งหลาย แม้กระทั่งหลักในการประพฤติปฏิบัติธรรม ท่านก็จะแนะนำให้ถูกต้องตามธรรมวินัยให้ถูกต้องอย่างเคร่งครัด เรื่องเกี่ยวกับบุคคลที่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา

การประกาศพระพุทธศาสนา ก่อนพุทธปรินิพพาน

บทบาทในการประกาศพระศาสนาของพระมหากัสสปเถระจะเป็นไปในลักษณะของการสนทนาธรรมะ แสดงธรรม และตอบปัญหาร่วมกับพระสาวกรูปอื่น หรือแม้กระทั่งอุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป ซึ่งผู้เขียนจะแยกเป็นประเด็นดังนี้

1) สनทนาธรรมเรื่องผู้ทำให้ปางาม พระมหากัสสปเถระ สนทนากับพระสารีบุตรเถระ ณ ปาโคสิงคสาวันอันเป็นที่รื่นรมย์ โดยท่านกล่าวว่าภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ (1) ตนเองอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร (2) ตนเองเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร (3) ตนเองถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) สนทนาธรรมเรื่องผู้ไม่สะดุ้งกลัวต่อความชั่วกับพระสารีบุตร พระมหากัสสปเถระ กล่าวว่า ท่านผู้มีอายุ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ไม่ทำความเพียรเครื่องเผือกเลส โดยคิดว่า บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแก่เรา พึงเป็นไปเพื่อความพินาศ เมื่อดับพึงเป็นไปเพื่อความพินาศภิกษุชื่อว่าไม่มีความสะดุ้งกลัวเป็นอย่างนี้ ภิกษุเป็นผู้ไม่มีความเพียรเครื่องเผือกเลส ไม่มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อตรัสรู้ ไม่ควรเพือนิพพาน ไม่ควรเพื่อบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม

3) สนทนาธรรมเรื่องสัตว์ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่เกิดอีก พระมหากัสสปเถระกับพระสารีบุตรเถระที่ถามปัญหาว่า การที่สัตว์หลังจากตายแล้วไปเกิดอีกหรือไม่เพราะเหตุใด พระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงพยากรณ์ไว้ พระมหากัสสปเถระตอบว่า ปัญหานี้ พระองค์มิได้ทรงพยากรณ์ไว้ เพราะไม่มีประโยชน์ ไม่มีเบื้องต้นแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อเข้าไปสงบ เพื่อความรู้ยิ่งเพื่อการตรัสรู้ เพือนิพพาน

4) สนทนาธรรมเรื่องเหตุเลื่อมจากพระศาสนากับพระผู้มีพระภาคเจ้า

5) สนทนาธรรมเรื่องโพฆณค 7 กับพระผู้มีพระภาคเจ้า ขณะที่พระมหากัสสปเถระอาพาธไม่สบายอยู่ที่ปิปผลิคูหา โดยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า กัสสปะ โพฆณค 7 ประการนี้เรากล่าวไว้ขอบแล้ว ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพือนิพพาน

6) แสดงธรรมเรื่องการพยากรณ์พระอรหันต์ผลแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะที่ท่านพักอยู่ที่เวฬุวันกลันทนิวาปสถาน ท่านกล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมพยากรณ์อรหันต์ผลว่า เรารู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บทบาทการประกาศพระพุทธศาสนาของพระมหากัสสปเถระในช่วงก่อนพุทธปรินิพพานนั้น ส่วนใหญ่แล้วตัวท่านเองเน้นในเรื่องการปฏิบัติมากกว่าการแสดงธรรมหรือสนทนาธรรม แม้ตัวท่านเองทำการประกาศพระศาสนาด้วยการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของภิกษุ จนท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผูุ้ดงค์เป็นวัตร การปฏิบัติของท่านก็เพื่อให้เกิดผลหรือเป็นแบบอย่างแก่พระสาวกในการประกาศพระศาสนานั้นเอง

การรักษาพระพุทธศาสนาของพระมหากัสสปเถระหลังพุทธปรินิพพาน

การรักษาพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น กล่าวได้ว่าเป็นหน้าที่สำคัญยิ่งของพระมหาสาวก และและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพระองค์มิได้มอบอำนาจให้แก่พระสาวกองค์ใดองค์หนึ่งทำหน้าที่

ทั้งหลายของเรา ผู้ทรงอุดมและสรรเสริญคุณแห่งอุดม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ถึงแม้จะลำบากเพียงไร ท่านก็ถือปฏิบัติอย่างนั้นมา

2) ลักษณะการแสดงธรรม สันทนาธรรม บรรยาย และตอบปัญหาธรรมในลักษณะนี้จะใช้กันมาก ในหมู่พระสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ในการรักษาและเผยแผ่ด้วยวิธีนี้พระมหากัสสปเถระ ก็ใช้แสดงธรรมหรือตอบปัญหาสนทนากับเพื่อนสหธรรมิการ่วมกัน

พระมหากัสสปเถระ ใช้ทั้งสองลักษณะในการดำรงไว้รักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา เห็นได้จากที่ท่านนำบริวารกลับปาวา เพื่อกราบพระพุทธรูปเจ้า ในช่วงระหว่างทางนั้นท่านได้แวะพักที่ริมทางพร้อมด้วยบริวาร ในขณะที่มีอาชีวกเดินสวนทางมา ท่านได้ถามถึงพระพุทธรูปเจ้า อาชีวกนั้นกล่าวกะท่านว่า พระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานแล้ว 7 วัน วันนี้จะเป็นวันถวายพระเพลิง พระมหากัสสปเถระพร้อมกับบริวารพอได้ยินคำว่า พระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานแล้ว บางรูปที่ยังไม่ได้บรรลุก็เศร้าใจร้องไห้ ส่วนตัวท่านพระมหากัสสปเถระเกิดความสังเวช และปลงธรรมสังเวชได้ จึงสั่งบริวารรีบเดินทางเพื่อให้ทันถวายพระเพลิงพุทธสรีระของพระพุทธรูปเจ้า ในขณะที่เดียวกันมีภิกษุแก่รูปหนึ่งชื่อสุภัททพุมพตบรรพชิต เห็นภิกษุเหล่าเศร้าโศกอยู่จึงกล่าวด้วยความคะนองปากว่า “ท่านทั้งหลายอย่าได้เสียใจเศร้าโศกไปเลย เป็นการดีแล้วที่พระองค์ปรินิพพานเสียได้ พวกเราจะได้พ้นจากการว่ากล่าวตักเตือนว่า สิ่งนี้ควร สิ่งนี้ไม่ควร ตั้งแต่นี้เราสุขสบายแล้ว จะปรารถนาทำอะไรใด เราก็จะทำได้ดังใจปรารถนา” คำพูดของสุภัททพุมพตบรรพชิตนั้น เป็นที่สะเทือนใจแก่พระมหากัสสปเถระเป็นอย่างมาก แต่ท่านก็มีได้กล่าวโต้ตอบอย่างไร นอกจากให้พระสงฆ์เหล่านั้นเตรียมมุ่งหน้าเดินไปยังมกุฏพันธเจดีย์ เพื่อถวายบังคมพุทธสรีระของพระพุทธรูปเจ้า

หลังจากการถวายพระเพลิงพุทธสรีระเรียบร้อยแล้ว จำนวนมากได้ประชุมกันในสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าปรินิพพาน พระมหากัสสปเถระ เป็นประธานปรารภคำพูดของสุภัททพุมพตบรรพชิตกล่าวจ้วงจาบพระพุทธรูปเจ้า ในที่ประชุมจึงมติให้พระมหากัสสปเถระเป็นสังฆปริณายก บริหารคณะสงฆ์สืบไป พระมหากัสสปเถระปรารภว่าพระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานได้ไม่กี่วันก็บังเกิดเสี้ยนหนามในพระพุทธศาสนา ต่อไปเมื่ออสังขัตติยสำคัญผิดไปว่า พระธรรมวินัยนี้หาครูอาจารย์มิได้ ได้เพื่อนที่เป็นอสังขัตติยที่เหมือนกันมากขึ้น ก็นำพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้ให้อันตรธานเป็นแน่แท้ พระธรรมวินัยประดิษฐานอยู่ตราบดี พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ชื่อว่ายังทรงพระชนม์อยู่ตราบดี นั้น พวกเราควรจะทำสังคายนาพระธรรมวินัย

การรักษาพระธรรมวินัยของพระมหากัสสปเถระหลังพุทธปรินิพพานนี้ คณะสงฆ์จะมอบหน้าเป็นประธานให้ท่านช่วงนี้เอง ท่านจึงได้มีการปรึกษาแก่คณะสงฆ์บอกเอาเหตุของการเสื่อมธรรมวาทีและความเจริญของธรรมวาทีขึ้นเป็นหัวข้อที่มีภิกษุบางรูปกล่าวในขณะที่พระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานใหม่ๆ ขึ้นมาเป็นเหตุให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย คือร้อยกรองคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าให้เป็นหมวดหมู่ ที่สำคัญยังท่านมิให้มีการถอนสิกขาบทเล็กน้อยออก และไม่บัญญัติสิ่งซึ่งพระพุทธรูปเจ้ามิได้บัญญัติไว้ นอกจากผลที่ได้จากการรักษาและประกาศพระศาสนาตามที่กล่าวมาแล้ว

และผู้อื่นไม่ยกตนข่มท่าน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ ใช้ภาษานุ่มนวลสละสลวย ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจตั้งใจสอนและประกาศโดยเคารพ ลักษณะการประกาศพระศาสนาของพระมหากัสสปะจะดำเนินไปใน 4 ลักษณะ คือ

1) สันติสนา คือ การชี้แจงแสดงเรื่องราวให้ชัด จำแนกแจกแจง แยกแยะและอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง ดังจูมมือไปตู เหมือนหงายขันที่คว่ำฉนั้น มีคำวลีที่ว่า พูดเข้าใจง่ายต่อการปฏิบัติ วัดผลได้เป็นรูปธรรม เป็นการอธิบายขยายความ เช่น พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า กัสสปะ ก็เธอเล็งเห็นประโยชน์อย่างไร จึงอยู่ป่าและกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการอยู่ป่าเป็นวัตร สิ้นกาลนาน เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร พระมหากัสสปเถระกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ 2 อย่างจึงอยู่ป่าเป็นวัตร จึงสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร เล็งเห็นการอยู่เป็นสุขในทิวเขตร่ม และอนุเคราะห์ประชาชนในภายหลัง พระพุทธเจ้าตรัสว่า กัสสปะ เธอปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เธอจึงเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุล จงเที่ยวบิณฑบาตและจงอยู่ป่าเถิด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) สมทพนา คือ การปลุกใจให้ปฏิบัติ ด้วยการแนะนำให้ซาบซึ้งถึงคุณค่ามองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนและประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นผลทำให้ชีวิตเป็นสุข ได้แก่ การจงใจให้เห็นจริงด้วยตามเนื้อหาสาระที่นำมากล่าวนั้น ชวนให้ผู้ฟังคล้อยตามเห็นยอมรับและนำเอาสิ่งนั้น ชวนให้ผู้ฟังเห็นคล้อยตามเนื้อหาจนต้องยอมรับและนำสิ่งที่ฟังนั้นไปปฏิบัติ จนบรรลุตามวัตถุประสงค์ แห่งการนำห้วงข้อนั้นมากล่าว

3) สมุตเตชนา คือ การเร้าใจ ยกใจ ชูใจให้อาจหาญกล้าด้วย การอธิบายให้กระตือรือร้นเกิดความอยากรู้อยากมี อยากรู้ อยากรับ อยากรับ อยากรับ ชวนให้มีมานะอดทนสู้งานหนักเอาเบาสู้ ไม่กลัวเหนื่อย ได้แก่ การเร้าใจหรือปลุกใจให้เกิดความกล้าหาญ เกิดกำลังใจมีความอดทนสู้งาน แข่งขัน เชื้อมั่นในคำสอน ไม่ย่อท้อ และหวาดหวั่นต่อความเหนื่อยยาก หรืออุปสรรคใด ๆ วิธีการเช่นนี้ พระมหากัสสปเถระ ใช้กับภิกษุทั้งหลายในครั้งเมื่อนำภิกษุ 500 รูป จากเมืองปาวา เพื่อสักการะพระผู้มีพระภาคเจ้าที่มกุฏพันธเจดีย์ แต่ในระหว่างทางมีภิกษุที่ได้ทราบการปรินิพพานของพระองค์ กล่าวไปในทำนองไม่ให้เสียใจ เพราะว่าต่อไปนี้จะไม่มีใครคอยขัดขวางการทำต่างๆ ที่ควรและไม่ควร พระมหากัสสปเถระพอได้ฟังก็เกิดความสลดใจ แล้วแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายไม่ให้เกิดความสลดใจ เพราะการที่สิ่งต่าง ๆ มีปัจจัยปรุงแต่งจะต้องเสื่อมสลายไปในที่สุด

4) สัมปหังสนา คือ การขโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง การปลอบใจให้สดชื่นเบิกบาน เป็นธรรมบันเทิงบำรุงจิตใจให้แช่มชื่น สร้างความหวังให้มีชีวิตที่ดี มีกินมีใช้ อยู่สุขสบาย ไม

2) แบบบรรยายเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายใช้บรรยายแก่พุทธบริษัททั่วไป วิธีการนี้ส่วนมากจะใช้กับผู้ที่มีความรู้พื้นฐานความเข้าใจเพิ่มเติมหรือนำมาปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้เกิดความสงบทางจิตใจ พระมหากัสสปเถระใช้วิธีการนี้บรรยายธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้คุณแห่งการสมาทานธุดงค์ และการบัญญัติการฉัน เป็นต้น

3) แบบตอบปัญหา การถามปัญหานี้เกิดจากความสงสัยข้องใจในหัวข้อธรรมต่าง ๆ ที่ฟังแล้วไม่เข้าใจ จึงมีการถามปัญหาธรรม นอกจากนี้ยังมีการถามปัญหาธรรมเพื่อลองภูมิปัญญาธรรมก็มี การถามแบบลองภูมิปัญญานั้นส่วนมากเป็นผู้ที่นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็ถามเพื่อให้ตนเองมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อไปเปรียบเทียบกับศาสนาของตน บ้างก็ถามเพื่อข่มให้จนปัญญา เพื่อให้ผู้เกิดความอับอายในการตอบปัญหานั้น ๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและการตอบปัญหาให้เหมาะสม

4) แบบยึดพระวินัยเป็นหลัก เมื่อเกิดกรณีภิกษุทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง พระสาวกและประชาชนเกิดการเล่าลือโจษขาน ตีเตี๋ยน มีผู้มากราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ก็เรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิดเมื่อเจ้าด้วยยอมรับ พระองค์ก็ทรงดำหนิชี้แจงผลเสียที่จะเกิดแก่ส่วนรวม พรณนาถึงโทษแห่งการประพฤติไม่ดี และกล่าวคุณของความประพฤติชอบ แล้วทรงแสดงธรรมที่เหมาะสมแก่เรื่องนั้น จากนั้นทรงให้สงฆ์รับทราบแล้วบัญญัติสิกขาบทเพื่อเป็นแบบอย่างต่อไป

การทำสังคายนาที่พระมหากัสสปเถระเป็นประธาน ได้ดำเนินการปุจฉาและวิสัชนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่จนสำเร็จ โดยการทำสังคายนาครั้งนี้เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติไว้ คณะสงฆ์ก็ได้บัญญัติเพิ่มเติม และสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ก็ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด ถือเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของคณะสงฆ์ในการทำสังคายนาครั้งนี้ ซึ่งเป็นแบบแผนของการปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันนี้ กล่าวได้ว่าเป็นการประกาศพระศาสนาที่ได้ผลเป็นรูปธรรมมากที่สุด

บทบาทการเป็นผู้นำของพระมหากัสสปเถระในการประกาศพระพุทธศาสนา

บทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเป็นผู้นำกล่าวคือ การอยู่ร่วมกันของคนเป็นจำนวนมากในสังคมขนาดใหญ่ ย่อมจะมีความขัดแย้งกันทางด้านความคิด การพูดและการกระทำเกิดขึ้นเป็นธรรมดา การศึกษาและวิเคราะห์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงบุคคลิกลักษณะ อุปนิสัย ท่าทีและบทบาทของบุคคล ย่อมจะเป็นประโยชน์มหาศาลต่อการวางแผนเข้าไปชักนำบุคคลให้หันมายอมรับและ สนับสนุนบทบาทหรืองานที่ตนเองจะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยอาศัยการประนีประนอม การประสานงานหรือพิทักษ์ผลประโยชน์บนพื้นฐานอันถูกต้องและชอบธรรมตามกติกาทางสังคม เพื่อให้คนส่วนใหญ่ยอมรับและปฏิบัติได้สนิทใจ นับเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกันได้เป็นอย่างดี หากตรงกันข้ามก็จะทำให้เกิดสภาพแห่งความแตกแยกออกเป็นกลุ่มเล็กใหญ่บ้าง จนกระทั่งกลายมาเป็นปฏิปักษ์ต่อกันและกันที่สุดในที่สุด ได้แก่

1) บทบาทของพระมหากัสสปเถระในลักษณะผู้นำตามพระธรรมวินัย คือ คณะสงฆ์ เป็นสังคมที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสังคมของฆราวาสทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ นอกจากพระภิกษุทุกรูปจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เคร่งครัดตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้ว ยังจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นไปตามจารีตประเพณีอันดีงามของสังคม และกฎหมายฝ่ายอาณาจักรอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้สังคมนี้อาจเป็นสังคมที่มีความละเอียดอ่อน และเปราะบางมาก หากมีความผิดพลาดเกิดขึ้นไม่ว่าส่วนที่เกี่ยวข้องกับ 1) พระธรรมวินัย จารีตประเพณีอันดีงามของสังคม 2) กฎหมายของฝ่ายอาณาจักรก็ตาม ถ้าไม่สามารถพิจารณาแก้ไข

ย่อมก่อให้เกิดความกระตือรือร้นต่อจิตใจของคนทุกระดับ และอาจเป็นสาเหตุนำไปสู่ความแตกแยกได้ง่ายในที่สุดอีกด้วย

2) บทบาทของพระมหากัสสปเถระในลักษณะผู้นำการทำปฐมสังคายนา กล่าวคือ พระมหากัสสปเถระเป็นผู้มีบทบาทในการดำรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย คือ การสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อให้เป็นหมวดหมู่ โดยพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้นั้น ยังได้มีการจัดรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่อย่างเป็นกิจลักษณะ และใช้วิธีการท่องจำ (มุขปาฐะ) เป็นหลัก หากไม่มีการทบทวนกันอยู่เสมอ ๆ ก็อาจเกิดความผิดพลาดได้ และอาจเป็นเหตุให้มีการอธิบายหรือตีความหมายของพระธรรมวินัยคลาดเคลื่อนแตกต่างกันออกไป ซึ่งจะส่งผลให้ภิกษุแต่ละรูปมีความคิดเห็นและถือปฏิบัติแตกต่างกันไปในที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้ก็อาจผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนและอันตรธานไปในเวลาอันไม่นานนัก

การสังคายนา หมายถึง การรื้อกรอรวบรวม ซักซ้อม ตรวจสอบและสวดพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่เป็นกิจลักษณะหรือเป็นระบบ กล่าวคือ การรื้อกรอรวบรวมพระพุทธรูปที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งขึ้นไว้ให้เป็นพุทธอาณานิคม คือ กุฏิของบิณฑบาตสำหรับเป็นเครื่องรักษาพุทธบริษัทให้ประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ทำตนและหมู่คณะให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย รวมเรียกส่วนนี้ว่า พระวินัย เหตุผลสำคัญในการทำสังคายนา ก็เพื่อจะรื้อกรอพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติไว้ในกาลและเทศะแตกต่างกันให้เข้าเป็นหมวดหมู่เป็นระบบ เพื่อให้พระธรรมวินัยดำรงอยู่ตลอดไป โดยที่อาศัยความแตกแยกแห่งคณะสงฆ์เป็นสาเหตุหนึ่งในการทำสังคายนา ซึ่งความแตกแยกแห่งคณะสงฆ์ถือเป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงทรงแสดงโทษแห่งการทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกันว่าเป็นอนันตริยกรรมและทรงแสดงว่า ความเสื่อมสลายแห่งพระพุทธศาสนานั้นเกิดจากภัยภายในพระพุทธศาสนา คือ ความแตกแยกแห่งพุทธบริษัท ความไม่รับผิดชอบต่อการพัฒนาศาสนา ความไม่ผนึกกำลังกันปกป้องศาสนาของพุทธบริษัทเป็นปัจจัยสำคัญ (วิฑูรย์ มลิวัลย์ และ ไสว มาลาทอง, 2533) ซึ่งถือเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ถือเป็นการทำหน้าที่อันยิ่งใหญ่ของคณะสงฆ์โดยเฉพาะพระมหากัสสปเถระ เป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญได้ ทูลทูลเพื่อพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เป็นบทบาทที่คณะสงฆ์มอบให้ท่านได้ดำเนินการไปอย่างถูกต้อง โดยเป็นความเห็นจากคณะสงฆ์จำนวนมากที่ร่วมกันทำสังคายนา ซึ่งพระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ที่ได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อครั้งยังทรงพระชนมายุอยู่ ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ของคณะสงฆ์และพระมหากัสสปเถระที่ให้ความสนใจช่วยกันดำรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย อันเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนาสืบไปในอนาคต

จากที่กล่าวมาทั้งหมดถือเป็นบทบาท และคุณลักษณะของท่านที่ก่อให้เกิดศรัทธา ความเลื่อมใสในหมู่พุทธบริษัทคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ด้วยความเพียรของท่านที่ได้บำเพ็ญมาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน ซึ่งให้เห็นถึงความวิริยะอุตสาหะ จนในที่สุดความปรารถนาของท่านคือได้รับยกย่องจากพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เป็นเอตทัคคะในด้านรัตติกาล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) ตามความปรารถนาของท่าน และความตั้งใจจริงของท่านตั้งแต่อดีตถือได้ว่าเป็นบุคคลตัวอย่างทั้งในด้านการปฏิบัติและด้านการยึดถือความคิดอันถูกต้องแน่วแน่ในหลักการอย่างแท้จริง (พระครูปลัดทินกร คงถาวร, 2565)

3) บทบาทของพระมหากัสสปเถระในลักษณะผู้นำการบริหารคณะสง

ต้องมีลักษณะ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในทุติยปาปณิกสูตรว่า ภิกษุประกอบด้วยธรรม 3 ประการ ไม่นานนักก็บรรลุความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบูลย์ในกุศลธรรม คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) มีตาดี คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัยนี้ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ภิกษุชื่อว่ามีตาดี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) 2) มีฐานะดี คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ภิกษุชื่อว่ามีฐานะดี 3) เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้เรียนจบคัมภีร์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัทธกา ตามเวลาสมควร สอบสวนไต่ถามว่า พุทธพจน์นี้เป็นอย่างไรเนื้อความแห่งพุทธพจน์นี้เป็นอย่างไร ท่านผู้คงแก่เรียนเหล่านั้นย่อมเปิดเผยธรรมที่ยังไม่ได้เปิดเผย ทำให้ง่ายซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้ง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่าง ภิกษุชื่อว่ามีเพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย

สรุป

บทบาทของพระมหากัสสปเถระในการประกาศพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลและหลังพุทธกาลถือได้ว่าเป็นผลสำเร็จอย่างน่าพอใจมาก สำหรับพระมหากัสสปเถระ ท่านใช้วิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสมณวิสัยอย่างดียิ่ง คือท่านธุดงค์ 13 ข้อ เป็นแบบอย่างจนได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นเลิศในทางอยู่ป่าเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ซึ่งการปฏิบัติของท่านจึงมีบริวารเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นสำเร็จของการประกาศพระพุทธศาสนาของท่าน โดยเฉพาะการทำให้สังคายนาพระธรรมวินัยที่ท่านเป็นประธาน ถือได้ว่าเป็นประโยชน์แก่หมู่ชนเป็นอันมาก โดยเฉพาะแก่พระศาสนาอย่างยิ่ง พระมหากัสสปเถระมีภาวะความเป็นผู้นำสูง อบรมสั่งสอนประชาชนให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา มีความชำนาญเฉพาะด้าน มีส่วนช่วยประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- พระครูปลัดทินทร คงถาวร. (2565). ธุดงค์วัตร : แนวทางพัฒนาศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 27(1), 80-93.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2545). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- พระมหาหรรษาไพฑูริย์ คำเหลื่อม. (2567). การเผยแผ่ธรรมด้านธุดงค์วัตรของพระมหากัสสปเถระเพื่อประยุกต์ใช้ในสังคมสมัยไทย. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 6(3), 683-692.
- พิฑูร มลิวัลย์ และ ไสว มาลาทอง. (2553). ประวัติพระพุทธศาสนา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.